

RECENZJA

W POSTĘPOWANIU O NADANIE STOPNIA NAUKOWEGO DOKTORA HABILITOWANEGO **DOKTOROWI DARIUSZOWI BRYKALE**

Podstawa formalna recenzji

Recenzję sporządzono w związku z decyzją Rady Naukowej Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk, która działając na podstawie art. 221 ust. 5 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2024 r., poz. 1571), po zapoznaniu się z informacją o członkach komisji habilitacyjnej wyznaczonych przez Radę Doskonałości Naukowej, decyzją z dnia 23 kwietnia 2025 r. w ramach postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr. Dariuszowi Brykała, powołała niżej podpisanego na recenzenta dorobku i osiągnięcia naukowego kandydata. W recenzji zastosowano kryteria wynikające z obowiązujących w przedmiotowym zakresie przepisów, w szczególności zaś art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie..., ust. 1 pkt. 2 i 3 (op. cit.). W przekonaniu piszącego te słowa nie zachodzą jakiegokolwiek przesłanki mogące wpływać na rzetelność i obiektywność zawartych w recenzji opinii oraz końcowej konkluzji a przedstawiony przez kandydata wniosek jest wyczerpująco i dogłębnie udokumentowany.

Podstawowe dane o kandydacie

Dariusz Brykała w roku 2007 uzyskał stopień naukowy doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii nadany decyzją Rady Naukowej Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego na podstawie rozprawy zatytułowanej: „*Przestrzenne i czasowe zróżnicowanie odpływu rzecznej Skrwy Lewej*”, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jana Szupryczyńskiego. Kandydat nie ubiegał się

uprzednio o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Doktor Dariusz Baryła od roku 1998 do chwili obecnej zatrudniony jest w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego PAN (najpierw w Zakładzie Geomorfologii i Hydrologii Niżu, od roku 2011 w Zakładzie Zasobów Środowiska i Geozagrożeń a od 2024 roku - w Zespole Interdyscyplinarnych Badań nad Antropocenem), zajmując kolejno stanowiska młodszego dokumentalisty/asystenta, adiunkta i kierownika Zespołu. W latach 2007-2013 pracował jako asystent/adiunkt na ówczesnym Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi (od 2012 - Wydziale Nauk o Ziemi) Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. W okresie czterech miesięcy roku 2016 kandydat zatrudniony był także w Helmholtz-Zentrum Potsdam - GFZ Deutsches Geoforschungszentrum.

Po uzyskaniu stopnia doktora Dariusz Baryła opublikował łącznie 169 publikacji (w tym 105 w językach obcych, 8 monografii i prac zbiorowych oraz 7 publikacji popularnonaukowych). 29% jego dorobku naukowego stanowią publikacje samodzielne. W autoreferacie kandydat podaje następujące dane bibliometryczne¹, dotyczące dorobku uzyskanego w okresie postdoktorskim:

- sumaryczny Impact Factor: 40,077,
- łączna liczba cytowań (WoS/Scopus/GS/RG): 203/228/495/410, bez autocytowań odpowiednio: 181/179/362/271,
- indeks Hirscha (j.w.): 9/9/13/11.
- suma punktów po uzyskaniu stopnia doktora: 2319.

Kandydat po uzyskaniu stopnia doktora brał udział w realizacji 18 projektów badawczych (w tym 7 międzynarodowych), kierując czterema z nich. Odbił także 9 krótkoterminowych staży badawczych w zagranicznych jednostkach naukowych i był głównym organizatorem sześciu konferencji naukowych. Brał także aktywny udział łącznie w 61 konferencjach naukowych. Na uwagę zasługują także działalność (taka jak prelekcje, wywiady i odczyty) oraz opracowania autora, zmierzające do popularyzacji wiedzy przyrodniczej a więc nurt – przynajmniej – nie zawsze przez pracowników nauki (w tym geografów) traktowany z należytą uwagą a niekiedy wręcz lekceważony. Doktor Dariusz

¹ Należy jednak zaznaczyć, iż w obecnym stanie prawnym „żaden akt prawny nie nakazuje nawet fakultatywnie brać pod uwagę w ocenie dorobku wskaźników bibliometrycznych, tym bardziej uzależniać nadanie stopnia doktora habilitowanego od wysokości wskaźników bibliometrycznych w jakiegokolwiek dyscyplinie” (Kała, 2021, s. 233); por. także wypowiedź wiceprzewodniczącego RDN prof. G. Węgrzyna, Forum Akademickie Nr 3/2025, s. 18-19.

Brykała brał także udział w (zgodnych ze swą specjalizacją) zespołach eksperckich i uczestniczył w pracach aplikacyjnych związanych głównie z gospodarką wodną.

Całościowo ujmując, dorobek naukowy dr. Dariusza Brykały osiągnięty w czasie od uzyskania przezeń stopnia doktora jest interesujący i wskazujący na systematyczny rozwój i wyraźnie kształtującą się dojrzałość naukową a także dużą aktywność i rosnącą umiejętność formułowania problemów badawczych.

Ocena osiągnięcia naukowego

Jako główne osiągnięcie naukowe kandydat przedstawił cykl powiązanych tematycznie sześciu anglojęzycznych, współautorskich artykułów naukowych opublikowanych w formule Open Access w latach 2018-2024, zatytułowanych łącznie „*Rola młynów wodnych w kształtowaniu krajobrazów kulturowych na Niżu Polskim*”, będący wyraźną kontynuacją przebiegu dotychczasowej drogi naukowej. Zgodnie z informacją podaną w autoreferacie i oświadczeniami 14 (!) współautorów kandydat we wszystkich tych artykułach był autorem korespondencyjnym, autorem koncepcji pracy, zarządzał realizacją działań badawczych i zapewnił wsparcie finansowe badań oraz odpowiadał za przygotowanie ostatecznej wersji artykułów. Doceniając tak ważną we współczesnej nauce zdolność nawiązywania kontaktów i współpracy międzynarodowej oraz umiejętność pracy zespołowej wydaje się jednak, iż w przypadku ubiegania się o uzyskanie stopnia naukowego (przyznawanego przecież konkretnej osobie a nie zespołowi) regułą winna być dominacja samodzielnych prac kandydata w prezentowanym osiągnięciu naukowym. Wydaje się zatem, iż Rada Doskonałości Naukowej powinna sprecyzować w tym zakresie wymogi stawiane kandydatom do awansów naukowych a jednocześnie dziwi bierność środowiska naukowego w przedmiotowej sprawie. Niewłaściwe jest także (choć wynikające z obowiązujących przepisów) określanie przedstawianego do oceny cyklu publikacji a priori mianem „osiągnięcia naukowego”, gdyż to recenzenci rozstrzygnąć mają czy jest on nim w rzeczywistości. Na pozytywną ocenę zasługuje natomiast fakt wprowadzenia przez kandydata własnych badań do międzynarodowego obiegu naukowego.

Dane bibliometryczne publikacji mających stanowić „osiągnięcie naukowe” przedstawiają się następująco:

- sumaryczny Impact Factor: 11,142,
- sumaryczna liczba punktów: 683,

- łączna liczba cytowań (WoS/Scopus/GS/RG): 43/46/73,61,
- indeks Hirscha (j.w.): 9, 9, 13, 11.

Zgodnie z deklaracją habilitanta celem przedstawionego zbioru publikacji było ustalenie w jaki sposób przebiegała ewolucja krajobrazów młyńskich na Niżu Polskim poprzez określenie modelowych przebiegów zmian krajobrazu, wynikających z lokowania, funkcjonowania i likwidowania młynów wodnych. O ile jednak autor precyzuje rozumienie terminu „młyn wodny”, to odczuwa się tu wyraźnie brak definicji pojęcia „krajobraz młyński” a także sprecyzowania istoty „struktury krajobrazu”. Jest to o tyle istotne, iż za główny cel nauk przyrodniczych uważa się powszechnie właśnie rozpoznanie struktury otaczającej nas rzeczywistości w różnych przejawach i na różnych poziomach jej zróżnicowania. W takim ujęciu w przypadku geograficznych badań krajobrazu zdefiniowanie tego pojęcia ma więc kluczowe znaczenie dla poprawności stawianych hipotez i interpretacji uzyskanych wyników.

Punktem wyjścia prowadzonych badań było sformułowanie następujących pytań badawczych:

- jakie typy krajobrazu naturalnego były preferowane podczas lokalizacji młynów wodnych?
- jakie były cechy charakterystyczne krajobrazów młyńskich?
- jak długo funkcjonowały krajobrazy młyńskie i jak przebiegała ich ewolucja?
- w jakich typach krajobrazu naturalnego przetrwały najdłużej enklawy krajobrazu młyńskiego?.

Wydaje się, iż pierwsze z pytań trudno uznać jednak za szczególnie oryginalne, gdyż odpowiedź na nie wymaga chyba zbyt wyrafinowanej wiedzy geograficznej.

Pierwsza z zawartych w osiągnięciu prac dotyczy ewolucji krajobrazu pod wpływem młynów wodnych. Liczy ona 15 stron tekstu i zawiera 7 rycin, 2 tabele i liczne pozycje literatur. Zrekonstruowano w niej rozmieszczenie 1217 młynów wodnych w dorzeczu dolnej Wisły, stwierdzając, iż ich 800-letni okres funkcjonowania doprowadził do powstania „*szczególnego typu krajobrazu kulturowego*”, określonego mianem „*molinotopu*”. Określenie to nie wydaje się szczególnie trafne, ze względu na fakt, iż w literaturze krajobrazowej formant „top” używany bywa do określenia jednostek tzw. topicznego poziomu zróżnicowania krajobrazu (np. morfo-, pedo- czy hydrotopów) a po drugie - nie jest jasne, czy oddziaływanie młynów nie dotyczy także poziomu chorycznego a być może i regionicznego. Interesujące są tu natomiast schematy przedstawiające typy krajobrazów młyńskich w odniesieniu do zmian rzeźby terenu i sieci hydrograficznej

(ryc.4) oraz zaprezentowany model rozwoju krajobrazu kulturowego bazującego na młynach w północnej Polsce (ryc. 7). Rzeczony artykuł najbardziej odpowiada zatem tytułowi przedstawionego cyklu i w największym stopniu zawiera elementy teorii twórcze, wnosząc tym samym istotne elementy do koncepcji krajobrazów kulturowych.

Kolejna publikacja (nr 2) omawia trend w architekturze wiejskiej i małomiasteczkowej w centralnej Polsce, polegający na ponownym wykorzystaniu materiału pochodzącego z tzw. młynów łódkowych. W toku badań zidentyfikowano dwadzieścia obiektów (istniejących i nieistniejących), które zostały zbudowane z takiego materiału a które pływały po Wiśle w XIX i XX wieku. Artykuł liczy 20 stron tekstu i zawiera 8 rycin i 1 tabelę.

Rekonstrukcji rozmieszczenia młynów łodnych na Drwęcy i pomorskim odcinku Wisły w pierwszej połowie XIX wieku poświęcona jest kolejna (nr 3), 19-stronicowa publikacja, zawierająca 9 rycin i jeden załącznik. Na podstawie kwerendy źródeł archiwalnych i materiałów kartograficznych zidentyfikowano w niej łącznie położenie 12 obiektów oraz stwierdzono występowanie specjalnych budowli hydrotechnicznych im towarzyszących. Praca ma charakter wybitnie przyczynkowy i idiograficzny.

20 stron tekstu i 11 rycin zawiera czwarty z cyklu przedstawionych artykułów, w którym omówiono problem ochrony młynów wodnych i wiatraków będących elementami dziedzictwa kulturowego. Zwrócono uwagę na niewielką liczbę młynów wpisanych do rejestru zabytków, zarówno pozostających w pierwotnych lokalizacjach jak i tych zrekonstruowanych w skansenach, wskazując przy tym na konieczność zachowania ich pierwotnej funkcji.

W kolejnym opracowaniu (artykuł 5) autorzy poszukiwali odpowiedzi na pytanie o „krajobrazy naturalne” (czyli jakie? - M.P.) które, głównie pod kątem ich warunków hydrologicznych i geomorfologicznych, są szczególnie preferowane do lokalizacji młynów wodnych a także jak długo one funkcjonowały i w jakich typach krajobrazu zachowały się najdłużej. W kontekście zastosowanej procedury „obliczeniowej” wniosek, iż *„przestrzenne zróżnicowanie cech naturalnego środowiskadeterminuje lokalizację potencjalnych młynów wodnych, ilość i charakter przekształceń oraz stabilność krajobrazu, na który wpływają młyny wodne”* nie wydaje się szczególnie odkrywczy a w odniesieniu do stwierdzenia o ilości i charakterze przekształceń oraz stabilności krajobrazu dodatkowo nie uprawniony, bo nie zbadany. Rodzi się też pytanie o sens ustalania *„prawdopodobieństwa występowania lokalizacji młyna”*. Artykuł liczy 16 stron tekstu, 7 rycin i 2 tabele.

Ostatnia, interdyscyplinarna publikacja z przedstawionego do oceny cyklu poświęcona została znaczeniu geoturystycznemu i edukacyjnemu średniowiecznych kościołów północnej Polski z wbudowanymi kamieniami młyńskimi. Dla zinventaryzowanych 79 obiektów określono ich parametry i pochodzenie geologiczne a dla niektórych także przeanalizowano stopień wietrzenia. Temat, choć niewątpliwie interesujący najmniej związany jest z określoną w tytule cyklu publikacji „rolą młynów w kształtowaniu krajobrazów kulturowych”.

Jak wynika z powyższego omówienia zaprezentowany cykl publikacji stanowi swoiste kompendium na temat szeroko potraktowanych miejsca i roli młynów wodnych w krajobrazie obszarów niżowych Polski (choć nie - jak podaje kandydat - całego Niżu Polskiego).

Do najważniejszych wyników przeprowadzonych przez habilitanta badań zaliczyć należy jego zdaniem:

- rekonstrukcję rozmieszczenia młynów wodnych na wybranych obszarach Niżu Polskiego,
- sprecyzowanie historii i aktualnego stanu ochrony prawnej zachowanych młynów wodnych oraz relikтового znaczenia dla nich kamieni młyńskich,
- określenie preferowanych krajobrazów do lokalizacji młynów wodnych (por. uwagi wyżej),
- wydzielenie siedmiu etapów ewolucji krajobrazów młyńskich i skonstruowanie modelu rozwoju krajobrazów młyńskich.

Podsumowanie

Sumarycznie ujmując dorobek naukowy dr. Dariusza Brykały w okresie po uzyskaniu przezeń stopnia doktora jest znaczący, interesujący i wyraźnie wskazujący na jego dużą aktywność, sprecyzowane zainteresowania badawcze i systematyczny rozwój. Przedłożone „osiągnięcie naukowe” jest wyraźną konsekwencją tak czytelnie zarysowanej drogi naukowej. Szkoda jedynie, iż dysponując niezwykle bogatym materiałem dokumentacyjnym kandydat nie zdecydował się na poświęcenie problemowi relacji „młyny wodne-krajobraz” osobnej monografii, co niewątpliwie przyczyniłoby się do podkreślenia wagi i wzrostu zainteresowania tą problematyką.

Podstawowe uwagi krytyczne - być może przydatne w procesie dalszego rozwoju naukowego kandydata i zgłębiania przezeń przedmiotowej tematyki, acz nie deprecjonujące jego osiągnięć - sprowadzają się do następujących stwierdzeń:

- brak jasnej deklaracji, jak kandydat rozumie termin „krajobraz” i cytowanie bez refleksji powszechnej, choć (zdaniem recenzenta) niepoprawnej formalnie i logicznie oraz niejednoznacznej jego definicji, zawartej w Europejskiej Konwencji Krajobrazowej,
- niedostrzeganie faktu, iż rozróżnienie krajobrazów na naturalne i kulturowe ma charakter epistemologiczny a nie ontologiczny,
- zbyt słabe umocowanie poruszanej problematyki w teorii badań krajobrazowych,
- brak próby podjęcia (zapewne trudnej) delimitacji „krajobrazów młyńskich”, choć na gruncie literatury spotkać można od dawna - jak się wydaje - sensowne stwierdzenie, iż *„rozmowa o krajobrazach staje się konkretna tylko wówczas, gdy są one opisane i naniesione na mapę”* (Pietrow, 1989, s. 5),
- nie w pełni przekonujące utożsamienie występowania młynów wodnych w krajobrazie z pojęciem „krajobrazy młyńskie”.

Pojawia się bowiem pytanie, czy fakt lokalizacji młyna oznacza niejako automatycznie powstanie „krajobrazu młyńskiego” czy wymaga to udowodnienia, jak wpływa on nie tylko na fizjonomię ale strukturę, funkcjonowanie (czyli całokształt wszystkich procesów wymiany i przekształcani materii i energii) oraz zmiany krajobrazu.

Zestawiając wszystkie składowe dorobku naukowego kandydata nie ulega jednak wątpliwości, iż jawi się on jako badacz dojrzały, o wyraźnie sprecyzowanych zainteresowaniach, odważnie i konsekwentnie podejmujący problemy naukowe, widzący także potrzebę działań naukowych w sferze praktycznej. Ocena całokształtu sylwetki naukowej, organizacyjnej i dydaktycznej kandydata a także przedstawionego cyklu publikacji jest w opinii piszącego te słowa **pozytywna** a recenzowane osiągnięcie naukowe odpowiada w pełni wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 742).

Mając to na uwadze w pełni **popieram wniosek** o nadanie dr. Dariuszowi Brykale stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ścisłych i przyrodniczych w dyscyplinie nauki o Ziemi i środowisku.

Leszno, 1 lipca 2025 r.

Cytowana literatura:

Kała D.P., 2021, *Ogólne przesłanki nadania stopnia doktora habilitowanego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, Rok LXXXIII, z. 1, s. 229-242.

Pietrow K.M., 1989, *Podwodnyje landszafty. Teoria, metody, issledowanija*, Nauka, Leningrad, 126 s.